

VEIKSNIAI, KURIE LEMIA TRUMPŲJŲ MAISTO TIEKIMO GRANDINIŲ STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMĄ INTEGRUOJANT VIETOS ŪKININKŲ PRODUKCIJĄ Į VIEŠOJO SEKTORIAUS MAISTO PRODUKTŲ PIRKIMUS

Virginija KUTIENĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas, el. paštas: virginija.kutiene@vdu.lt

Santrauka

Straipsnyje analizuojamos trumpųjų maisto tiekimo grandinių (TMTG) plėtros galimybės Lietuvoje, ypatingą dėmesį skiriant vietos ūkininkų produkcijos įtraukimui į viešojo sektoriaus maisto pirkimus. Tyrimo tikslas – nustatyti pagrindinius veiksnius, lemiančius TMTG strategijos įgyvendinimą integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus. Tyrime taikyti dokumentų analizės ir pusiau struktūruoto interviu metodai. Dokumentų analizė leido įvertinti Europos Sąjungos (ES) ir Lietuvos teisinį reglamentavimą, susijusį su tvariomis maisto sistemomis ir viešaisiais pirkimais, o kokybinis tyrimas atliktas apklausiant penkis ekspertus, dirbančius žemės ūkio, viešojo sektoriaus maitinimo organizavimo ir viešųjų pirkimų srityse. Teorinė analizė atskleidė, kad TMTG išsiskiria trumpesniu tiekimo keliu, artimesniu ryšiu tarp gamintojo bei vartotojo ir teigiamu poveikiu tvarumui. Taip pat nustatyta, kad tiek ES, tiek Lietuvos teisinė bazė sudaro palankias sąlygas TMTG strategijos plėtrai, tačiau praktikoje jų įgyvendinimui trukdo sudėtingi viešieji pirkimai ir administracinė našta. Tyrimo rezultatai parodė, kad TMTG strategijos įgyvendinimą Lietuvoje integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus, lemia įvairūs, glaudžiai tarpusavyje susiję veiksniai – instituciniai, logistiniai, ekonominiai, organizaciniai ir socialiniai. Nustatyta, kad pagrindiniai iššūkiai su kuriais susiduriama įgyvendinant šį modelį – sudėtingos viešųjų pirkimų procedūros, produkcijos tiekimo organizavimas ir ūkininkų galimybės užtikrinti pakankamus ir pastovius produkcijos kiekius. Taip pat nustatyta, kad svarbią rolę turi savivaldybių, kaip pagrindinių koordinatorių vaidmuo ir ūkininkų bendradarbiavimas.

Reikšminiai žodžiai: maisto sauga ir kokybė, trumposios maisto tiekimo grandinės, tvarus viešasis pirkimas, tvarus maisto tiekimas, viešieji pirkimai, žemės ūkio politika.

Įvadas

Pastaraisiais metais pasaulinė maisto sistema išgyvena reikšmingus pokyčius. Pagrindinė šių pokyčių priežastis – didesnis dėmesys tvarumui, vietiniams tiekėjams ir tiesioginiams gamintojų bei vartotojų santykiams. Trumposios maisto tiekimo grandinės (TMTG) koncepcija yra šių pokyčių pagrindas. B. Bayir ir kt. (2022) teigia, kad TMTG, tai tarpusavyje susijusių ir priklausomų subjektų tinklai, kurie bendradarbiauja, siekdami kontroliuoti, valdyti ir gerinti informacija pagrįstų produktų, paslaugų, išteklių ir (arba) informacijos srautus nuo ūkio iki stalo, siekdami sumažinti tarpininkų skaičių ir fizinį atstumą tarp gamintojų ir vartotojų. Šiose maisto grandinėse dalyvauja ribotas skaičius ekonominių operacijų vykdytojų, išpareigojusių bendradarbiauti, plėtoti vietos ekonomiką ir palaikyti glaudžius geografinius bei socialinius ryšius tarp gamintojų, perdirbėjų ir vartotojų. Todėl TMTG galima laikyti kaip vieną iš pagrindinių priemonių, kurios gali padidinti mažų ir vidutinių ūkių bei perdirbimo įmonių pelningumą bei gyvybingumą. V. Atkočiūnienė ir I. Žliobaitė (2024) teigia, kad TMTG nauda nacionalinei ir vietos ekonomikai, taip pat kaimo socialinei plėtrai yra neabejotina. Savivaldybių kuriamos vietinės maisto sistemos gali prisidėti prie regioninės plėtros problemų sprendimo, padėti paspartinti perėjimą nuo linijinės prie žiedinės ekonomikos ir padidinti vietos bendruomenių atsparumą geopolitinėms ir kitoms krizėms. Trumpųjų maisto tiekimo grandinių kūrimo principai sukuria naujų sprendimų poreikį: bendradarbiavimo žemės ūkio produktų ir maisto gamybos, perdirbimo, platinimo, vartojimo ir atliekų tvarkymo srityje. Autorių atliktame tyrime, kuriame analizuojama B2G (angl. business-to-government) sąveika, nustatyta, kad vietos gamintojų integracija į viešuosius maisto pirkimus gali ženkliai sustiprinti TMTG veikimą, tačiau tam būtini tarpininkavimo mechanizmai ir savivaldybių koordinacinis vaidmuo.

Tyrimo tikslas – nustatyti pagrindinius veiksnius, lemiančius TMTG strategijos įgyvendinimą integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus.

Iškeltam tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti TMTG vystymo koncepciją ir naudą–iššūkių lauką.
2. Identifikuoti politinius ir teisinius veiksnius, kurie daro įtaką TMTG vystymui Lietuvoje.
3. Atlikti ekspertų interviu apie veiksnius, darančius įtaką trumpųjų maisto tiekimo grandinių įgyvendinimui Lietuvoje.

Tyrimų objektas ir metodai

Tyrimo **objektas** – TMTG strategijos įgyvendinimas integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė taikyta siekiant apibrėžti TMTG sampratą bei vystymo teorines prielaidas. Atliekant mokslinės literatūros analizę, buvo analizuojami 2020–2025 m. lietuvių ir užsienio autorių moksliniai darbai, monografijos, o taip pat ir kiti šaltiniai analizuojama tema. Visų pirma jie buvo atrenkami, lyginami ir apibendrinami nustatant pagrindines sąvokas bei TMTG vystymo teorines prielaidas.

Taip pat tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas, kuris pasak W. M. Lim (2025), yra efektyvus tuo, kad taikant jį galima gauti išsamias išvagas apie tiriamą reiškinį. Šio tyrimo metu yra siekiama surinkti kuo išsamesnę informaciją apie mažai tirtą reiškinį, o analizuojamu atveju, kokie veiksniai daro įtaką TMTG strategijos įgyvendinimui integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus. Kokybiniai tyrimai išsiskiria tuo, kad jie yra atviri ir orientuojasi į tam tikras konkrečias situacijas. Atliekamame tyrime duomenų rinkimui pasitelkiami du tyrimo metodai: dokumentų analizė ir pusiau struktūruotas interviu. Taikant dokumentų turinio analizę, darbe ES lygmeniu, analizuojami Europos Komisijos komunikatai „Nuo ūkio iki stalo“ ir „Europos žaliasis kursas“, taip pat Direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų. Nacionaliniu lygmeniu analizuojamas Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (2017 m.), Viešųjų pirkimų tarnybos rekomendacijos (2025) bei Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginis planas, LR Aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-508 „Dėl aplinkos apsaugos kriterijų taikymo, vykdamas žaliuosius pirkimus, tvarkos aprašo patvirtinimo“, Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/848, dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo, kuriuo panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr.834/2007 (2018), įstatymai reglamentuojantys NKP. Analizė leido nustatyti TMTG skatinimo tikslus ir taikomas priemones.

Atliekant pusiau struktūruotą interviu buvo taikoma maksimalios įvairovės strategija. Tokia atrankos strategija pasirinkta todėl, kad nagrinėjamą reiškinį būtų galima analizuoti iš įvairių perspektyvų. Interviu buvo vykdomas su penkiais ekspertais, tiesiogiai susijusiais su TMTG strategijos įgyvendinimu integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus. Kaip pažymi I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė (2016), kokybiniuose tyrimuose interviu metodas yra tinkamas nedideliam dalyvių skaičiui, kadangi tai leidžia kiekvieną atvejį išanalizuoti išsamiau ir giliau. Atliekant interviu, labai svarbu pasirinkti tokius tyrimo dalyvius, kurie turi tam tikrų charakteristikų ar patirties, kuri leidžia jiems kuo išsamiau atskleisti ir paaiškinti tiriamą reiškinį. Tyrimui ekspertai buvo atrinkti pagal šiuos kriterijus:

1. Dirba savivaldybėse arba ugdymo įstaigose, arba yra ūkininkai.
2. Turi patirties vykdamas arba organizuojant viešuosius pirkimus.
3. Žino vietos tiekėjų ir ūkininkų bendradarbiavimą.
4. Turi praktinės patirties dirbant su ekologiškų, NKP arba vietos gamintojų produktų integravimu.
5. Jų institucijos šiuo metu vykdo arba yra vykdžiusios viešuosius maisto pirkimus.

Tyrimas vyko laisvanoriškai. Prieš atliekant tyrimą buvo gauti tyrimo dalyvių sutikimai. Su kai kuriais tyrimo dalyviais buvo susitarta atskirai, su kai kuriais (dėl laiko stokos ir didelio jų užimtumo) buvo bendrauta telefonu arba „Zoom“ ar „Teams“ platformoje, susitarus dėl laiko ir datos. Interviu truko maždaug 30–45 min. Tyrimas buvo vykdomas 2026 m. vasario–kovo mėnesiais.

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Pastaraisiais metais domėjimasis TMTG labai išaugo, ypač dėl jų potencialaus vaidmens kuriant tvaresnes maisto tiekimo grandines. Jos reikšmingos tuo, kad daro teigiamą poveikį socialiniam, ekonominiam ir aplinkos tvarumui. TMTG nuo ilgųjų maisto grandinių skiriasi tuo, kad šiose grandinėse dalyvauja ribotas skaičius ekonominių operacijų vykdytojų, kuriuos sieja glaudūs geografiniai ir socialiniai ryšiai tarp gamintojų, perdirbėjų bei vartotojų. O ilgosiose maisto tiekimo grandinėse dalyvauja didesnis skaičius ekonominių operacijų vykdytojų, o fiziniai atstumai tarp gamintojų ir vartotojų yra žymiai ilgesni (Jis et al., 2024). Todėl tiek Europos Sąjungoje, tiek Lietuvoje vis dažniau kalbama apie būtinybę pertvarkyti maisto tiekimo sistemas, siekiant didesnio tvarumo, vietos ekonomikos stiprinimo ir sąžiningesnio gamintojų atlygio (European Commission, 2020). Dėl šios priežasties valstybės vis aktyviau remia trumpąsias maisto tiekimo grandines, kurios leidžia sutrumpinti atstumą tarp ūkininko ir vartotojo bei skatina vietos ūkių konkurencingumą (Petruzzelli et al., 2023).

Trumpųjų maisto tiekimo grandinių vystymo teorinės prielaidos.

V. Atkočiūnienė ir kt. (2020) pažymi, kad TMTG vystymas ir samprata yra apibrėžiami labai skirtingai ir įvairiai. N. Drejerska ir W. Sobczak-Malitka (2023) teigia, kad ES lygmeniu standartinio trumpųjų maisto tiekimo grandinių apibrėžimo ilgą laiką nebuvo. Tačiau įprasta manyti, kad ši grandinė yra įvardijama kaip maisto produktų pardavimas tiesiogiai iš gamintojo. Autorės pažymi, kad remiantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1305/2013 priimto 2013 m. gruodžio 17 d., dėl paramos kaimo plėtrai iš Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai, kuris įsigaliojo kartu su reformuota 2014–2020 m. bendra žemės ūkio politika apibrėžimu, trumposios maisto tiekimo grandinės apibrėžiamos kaip grandinės apimančios ribotą skaičių bendradarbiaujančių veikėjų, skatinančių vietos ekonomikos plėtrą ir kurioms yra būdingi glaudūs geografiniai ir socialiniai ryšiai tarp gamintojų, perdirbėjų ir vartotojų (Drejerska ir Sobczak-Malitka, 2023).

Pasak S. Jarzebowski ir kt. (2020), trumpųjų maisto tiekimo grandinių apibrėžimai yra formuluojami pagal skirtingus kriterijus, tokius kaip tarpininkų skaičius, fizinis atstumas, socialiniai santykiai, žinių mainai, vietovė ir valdymo įsitraukimas.

Tačiau analizuojant mokslinę literatūrą (Rawftowicz et al., 2024; Mengoni et al., 2026; Malak-Rawlikowska et al., 2019), nustatyta, kad daugelis tyrėjų, analizuojančių TMTG sampratą, pažymi, jog tarpininkų skaičius ir atstumas tarp gamintojų bei vartotojų nėra vieninteliai veiksniai, kurie išsamiai apibrėžia šias tiekimo grandines. Todėl, remiantis A. Malak-Rawlikowska ir kt. (2019), galima teigti, kad TMTG sąvoka gali būti suprantama kaip paskirstymo modelis, kuris yra grindžiamas trimis skirtingais „artumo“ formomis, kurios susiformuoja tarp prekybos dalyvių. M. Raftowich ir kt.

(2024) teigia, kad yra skiriami fizinis (šio artumo atveju tai susiję su vietinių pardavimų elementu, siekiant riboti transportavimą (matuojamą maisto myliomis)), organizacinis (šis artumas susijęs su grandimis grandinėje. Ideali situacija susidaro, kai yra tiesioginiai pardavimai arba daugiausia viena grandis, neįskaitant mažmeninės prekybos tinklų) ir socialinis (šis artumas grindžiamas prielaida, kad tarpasmeniniai santykiai lemia šiuos verslus (ir atvirkščiai). M. Mengoni ir kt. (2026) pažymi, kad TMTG samprata dažniausiai yra apibrėžiama remiantis anksčiau išvardytomis „artumo“ dimensijomis, kurios yra derinamos tarpusavyje, tačiau jų svarba gali skirtis priklausomai nuo dalyvaujančių suinteresuotųjų šalių ir konkrečių siekiamų tikslų. Autoriai pažymi, kad įvairūs TMTG modeliai pasižymi skirtingais trijų artumų lygiais, todėl galima išskirti tris pagrindinius TMTG tipus priklausomai nuo konkretios vartotojų ir maisto gamintojų santykių formos:

- „Akis į akį“, kai vartotojas perka produktą tiesiai iš gamintojo, asmeniškai bendraudamas (pvz., prekyba ūkyje, ūkio parduotuvės, ūkininkų turgūs, atsiėmimas patiems ir kt.).
- „Artimos“, kai produktai parduodami netoli jų gamybos vietos ir vartotojai žino apie vietinį prekių pobūdį mažmeninės prekybos lygmeniu (pvz., bendruomenės remiamas žemės ūkis, vartotojų kooperatyvai ir kt.).
- „Geografiškai nutolusios“, kai informacija apie gamybos vietą ir gamintoją vartotojams perduodama per produktų etiketes arba internetą (pvz., kai kurios solidarumo pirkimo grupės, viešieji maisto pirkimai).

Apibendrinant galima teigti, kad pateikti TMTG apibrėžimai skiriasi priklausomai nuo kultūrinių, politinių, socialinių bei ekonominių sąlygų, kuriose jos yra vystomos. Šie modeliai gali būti suprantami kaip sistema, kuri jungia įvairius gamybos ir vartojimo ryšius. Reikėtų paminėti, kad išsamiausią TMTG apibrėžimą, kuris apima visus „artumo“ aspektus, pateikiamas Europos Parlamento priimtame Tarybos reglamente.

Trumpųjų maisto tiekimo grandinių teisinis reglamentavimas ES ir Lietuvoje.

Trumpųjų maisto tiekimo grandinių funkcionavimas, o taip pat ir plėtra, yra glaudžiai susijusi su teisiniu reglamentavimu, kuris apibrėžia ne tik maisto tiekimo organizavimą ir viešųjų pirkimų procedūras, bet taip pat ir vietos gamintojų galimybes dalyvauti rinkoje. ES ir nacionaliniai teisės aktai numato įvairias priemones, kurios yra skirtos tvarių maisto sistemų plėtrai, taip pat skatinti vietos produkcijos vartojimą ir stiprinti regioninę ekonomiką (European Commission, 2020). Todėl analizuojant trumpųjų maisto grandinių veikimą, būtina apžvelgti ir teisinį jų reguliavimą, kuris daro didelę įtaką šių grandinių veikimo sąlygoms bei plėtros galimybėms. 1 lentelėje pateikiami pagrindiniai teisės dokumentai, reglamentuojantys trumpųjų maisto grandinių veikimą.

EUROPOS KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ KOMITETUI. „Sąžininga, sveika ir aplinkai palanki maisto sistema pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ (COM(2020) 381 final, 2020-05-20). „Nuo ūkio iki stalo“ strategija yra viena svarbiausių Europos žaliojo kurso iniciatyvų, orientuotų į tvarios maisto sistemos kūrimą. Remiantis šia strategija siekiama iki 2050 m. pasiekti ES poveikio klimatui neutralumą. Tai politikos programa, kurioje yra nustatomi politikos tikslai ir iniciatyvos, siekiant užtikrinti, kad ES maisto sistema būtų kuo tvaresnė ir ekologiškesnė. Šioje strategijoje taip pat pabrėžiama būtinybė mažinti maisto tiekimo grandinių ilgį, skatinti vietos gamintojų bei vartotojų bendradarbiavimą, mažinti transportavimo daromą poveikį gamtai. Šios nuostatos sudaro prielaidas stiprinti TMTG visoje Europos Sąjungoje.

EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS REGLAMENTAS (ES) Nr. 1305/2013 gruodžio 17 d., dėl paramos kaimo plėtrai iš Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai. Šis reglamentas nustato Europos Sąjungos kaimo plėtros politikos kryptis ir finansinės paramos mechanizmus. Dokumente numatomos priemonės, skatinančios vietos maisto sistemų vystymą ir trumpųjų maisto tiekimo grandinių kūrimą. Reglamentas taip pat remia ūkininkų bendradarbiavimą ir jų integraciją į rinką pvz. vietos ūkininkų bendradarbiavimą su švietimo ugdymo įstaigomis tiesiogiai teikiant maisto produktus. Taip siekiama stiprinti regioninę ekonomiką ir skatinti tvarų žemės ūkio sektoriaus vystymąsi.

EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA 2014/24/ES, 2014 m. vasario 26 d., dėl viešųjų pirkimų. Direktyva nustato pagrindinius viešųjų pirkimų principus ir procedūras Europos Sąjungos valstybėse narėse. Joje numatyta galimybė pirkimuose taikyti ne tik ekonominius, bet ir kokybės, socialinius bei aplinkosauginius kriterijus. Tokia nuostata leidžia viešojo sektoriaus institucijoms prioritetą teikti vietos ir tvaresniems produktams. Dėl to viešieji pirkimai gali tapti svarbia priemone skatinant TMTG plėtrą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ ĮSTATYMAS, 2017 m. birželio 29 d. Nr. XIII-327 (su pakeitimais). Šis įstatymas reglamentuoja viešųjų pirkimų organizavimo tvarką Lietuvoje ir nustato pagrindinius pirkimų principus. Šiame įstatyme TMTG samprata tiesiogiai nėra apibrėžta, tačiau jų taikymo įgyvendinimas yra užtikrinamas taikant įstatyme nustatytas viešųjų pirkimų priemones. Įstatymas suteikia galimybę pirkimuose taikyti kokybinius, socialinius ir aplinkosauginius kriterijus (pvz. jei pirkimas yra vykdomas iki 15 tūkst. be PVM derybos nėra skelbiamos). Tai leidžia viešojo sektoriaus institucijoms rinktis vietos gamintojų produkciją ir skatinti vietos maisto sistemų plėtrą. Tokiu būdu sudaromos palankesnės sąlygos TMTG veikimui, t.y. taip yra skatinama įsigyti vietos produkciją bei trumpinti tiekimo kelius.

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO IR KAIMO PLĖTROS 2023–2027 METŲ STRATEGINIS PLANAS (patvirtintas 2022 m.). Šiame strateginiame plane nustatomos pagrindinės Lietuvos žemės ūkio politikos ir kaimo plėtros kryptys. Juose pabrėžiama vietos maisto sistemų stiprinimo ir trumpųjų maisto tiekimo grandinių plėtros svarba. Dokumentuose taip pat skatinamas ūkininkų bendradarbiavimas, kooperacija ir vietos produkcijos realizavimo galimybių didinimas. Tokios priemonės prisideda prie regioninės ekonomikos stiprinimo ir tvaresnės maisto sistemos kūrimo.

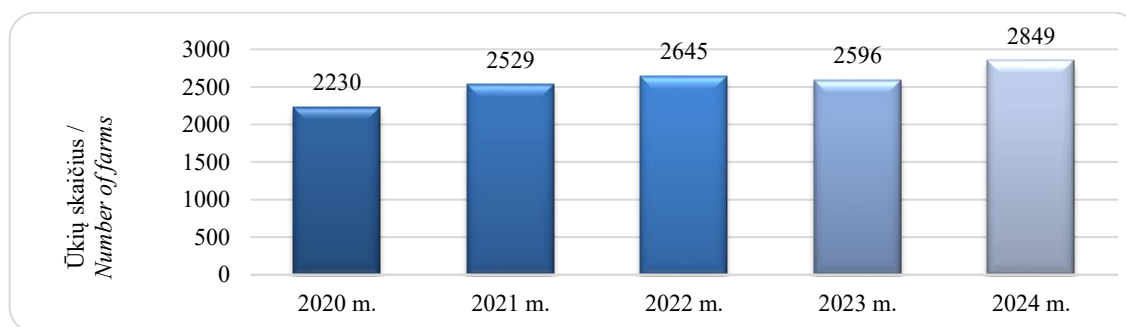
LIETUVOS RESPUBLIKOS ŽEMĖS ŪKIO MINISTRO ĮSAKYMAS Nr. 3D-351, 2022 m. gegužės 20 d., „Dėl Nacionalinės maisto kokybės sistemos taisyklių patvirtinimo“. Nacionalinė maisto kokybės sistema siekia skatinti aukštesnės kokybės ir vietinės kilmės maisto produktų gamybą bei vartojimą. Ši sistema nustato papildomus kokybės

reikalavimus ir ženklavimo principus produktams, pagamintiems laikantis aukštesnių gamybos standartų. NKP padeda didinti vartotojų pasitikėjimą vietos produktais ir skatina vietos ūkininkų produkcijos patekimą į rinką. Dėl to ši sistema taip pat prisideda prie trumpųjų maisto tiekimo grandinių plėtros.

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŽEMĖS ŪKIO MINISTRO ĮSAKYMAS Nr. 3D-169, 2015 m. kovo 13 d., „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonės „Žemės ūkio ir maisto produktų kokybės sistemos“ įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“. Šis įstatymas nustato paramos teikimo tvarką tiems ūkininkams, kurie dalyvauja maisto kokybės sistemose. Šiuo įstatymu siekiama, kad ūkininkai gamintų kuo aukštesnės kokybės produkciją. Produktų sertifikavimo išlaidas kompensuoja Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos. Tai sudaro palankias sąlygas ūkininkams kuo aktyviau ir lengviau įsitraukti į vietos rinkas ir TMTG.

Apibendrinant pateiktus Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisinius dokumentus reglamentuojančius trumpųjų maisto tiekimo grandinių veikimą, galima teigti, kad jie sudaro labai svarbų pagrindą šių grandinių plėtrai ir funkcionavimui. Tačiau, reikėtų pažymėti, kad nuostatų įgyvendinimas labai priklauso nuo šalies politikos, institucinių sprendimų bei vietos iniciatyvų.

Trumpųjų maisto tiekimo grandinių vystymo Lietuvoje situacijos analizė. Nors šalyje veikia daugiau kaip 100 tūkst. smulkių ir vidutinių ūkininkų, tik maža jų dalis dalyvauja viešuosiuose pirkimuose (VPT, 2024). Sertifikuotų ekologinės gamybos ūkių skaičius Lietuvoje 2024 m., palyginti su 2023 m., padidėjo 9,75 proc. ir sudarė 2 849 vnt. (žr. 1 pav.).

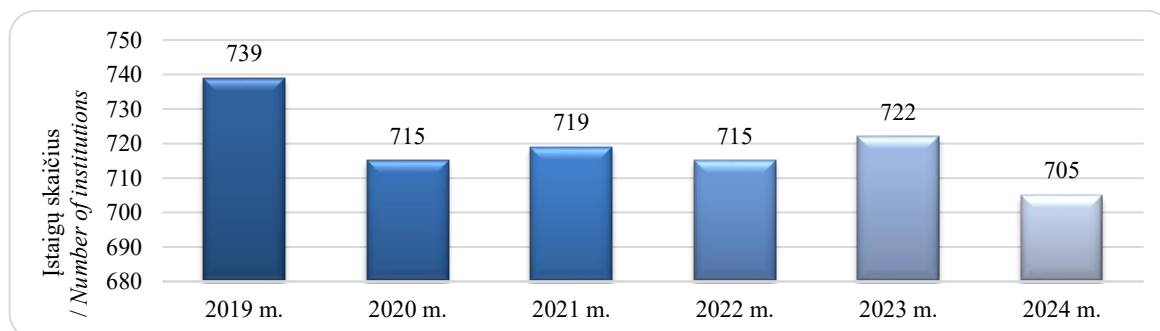
Šaltinis: sudaryta pagal LR Žemės ūkio ministeriją

Source: compiled based on data from the Ministry of Agriculture of the Republic of Lithuania.

1 pav. Sertifikuotų ekologinės gamybos ūkių skaičius (2021 – 2024 m.)

Fig. 1. Number of certified organic farms (2021–2024)

Analizuojant 1 paveiksle pateiktus duomenis, galima teigti, kad ūkių, vykdančių ekologinę gamybą, analizuojamu laikotarpiu nuosekliai didėjo. 2020 m. ekologinių ūkių padidėjo iki 2230, o jau 2021 m. tokių ūkių skaičius išaugo iki 2529, t.y. padidėjo 13,4 proc. 2022 m. ūkių skaičius augo ir toliau – ūkių skaičius padidėjo iki 2645, tai sudaro dar 4,6 proc. augimą. 2023 m. pastebimas nedidelis – 1,9 proc. – sumažėjimas (iki 2596 ūkių). 2024 m. galima stebėti ekologinių ūkių skaičiaus augimą, kuris pasiekė 2849 (padidėjimas 9,7 proc.). Analizuojamu laikotarpiu ekologinių ūkių pokytis siekia 27,8 proc. Šis pokytis parodo stabiliai augantį ekologinių ūkių skaičių Lietuvoje. Šių ūkių plėtra glaudžiai susijusi su TMTG vystymu, kadangi ekologinė gamyba labiausiai orientuota į vietinę rinką bei trumpesnius produkcijos tiekimo kanalus. ES Komisija (2020) pabrėžia, kad tvarių maisto sistemų kūrimas yra grindžiamas būtent vietos gamintojų produkcijos stiprinimu ir trumpųjų tiekimo grandinių vystymu (European Commission, 2020).

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenis

Source: compiled based on data from the Statistics Department of the Republic of Lithuania.

2 pav. Ikimokyklinių ugdymo skaičiaus dinamika 2019 – 2024 m.

Fig. 2. Dynamics of the number of preschool education institutions (2019–2024)

Analizuojant 2 paveikslą matyti, kad 2019 m. jų buvo daugiausia – 739 įstaigos. 2020 m. skaičius sumažėjo iki 715, tai yra –3,3 proc. mažiau nei 2019 m. 2021 m. buvo nedidelis augimas – iki 719 įstaigų (+0,6 proc.). 2022 m. jų skaičius vėl sumažėjo iki 715 (–0,6 proc.), tačiau 2023 m. įstaigų skaičius ir vėl padidėjo ir buvo 722 įstaigos (+1,0 proc.). 2024 m. skaičius sumažėjo iki 705, tai sudaro –2,4 proc. mažiau lyginant su 2023 m. Bendra tendencija rodo laipsnišką įstaigų mažėjimą, kurį lemia demografiniai pokyčiai ir švietimo tinklo optimizavimas. Nors įstaigų skaičius ir mažėja, tai

neriškia, kad TMTG plėtra turėtų taip pat mažėti. Mažesnis ugdymo įstaigų skaičius gali sudaryti palankias sąlygas vietos ūkininkams lengviau organizuoti maisto tiekimą.

Ugdymo įstaigos vis aktyviau domisi galimybėmis vaikus maitinti ekologiškais ir pagal nacionalinę maisto kokybės (NKP) sistemą pagamintais produktais. Dar aktyviau paraiškas 2024 m. teikė Druskininkų, Mažeikių ir Plungės rajonų darželiai, kurie jau ne pirmus metus dalyvauja programoje. Daugiausia ugdymo įstaigų, maitinančių vaikus ekologiškais ir pagal NKP sistemą pagamintais produktais šiemet Šiauliuose – 20. Panevėžio rajono savivaldybėje tokių darželių yra 9, Ukmergės rajone – 7.

Nors, kaip parodo gauti duomenys, darželiai vis aktyviau dalyvauja NKP programose ir akcentuoja vietos gamintojų produkcijos svarbą, realūs duomenys atskleidžia kiek kitokią situaciją. Viešųjų pirkimų tarnyba nurodo, kad 2021–2023 m. tiesiogiai iš vietos tiekėjų nupirkta tiek apie 8 proc. maisto produktų. Tokia situacija rodo, kad, nors teisinė bazė sudaro galimybes, praktikoje vis dar trūksta organizacinių sprendimų, leidžiančių viešosioms įstaigoms paprasčiau ir skaidriau bendradarbiauti su vietos ūkininkais (Žemės ūkio rūmai, 2025).

Be to, Lietuvoje egzistuojanti pirkimų centralizacija ir sudėtingi administraciniai procesai riboja mažų ūkių galimybes dalyvauti konkursuose. Viešųjų pirkimų įstatymo (2024 m. redakcija) nuostatos numato žaliųjų kriterijų taikymą, tačiau praktikoje įstaigoms trūksta kompetencijų juos tinkamai taikyti. Ši situacija suponuoja poreikį kurti sprendimų modelį, kuris užtikrintų efektyvų ūkininkų ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimą bei tvarų trumpųjų grandinių funkcionavimą.

Trumpųjų maisto tiekimo grandinių strategijos įgyvendinimą lemiantys veiksniai. Atlikus interviu su ekspertais nustatyta, kad TMTG plėtrai didelę įtaką daro instituciniai, logistiniai, ekonominiai ir organizaciniai veiksniai. Šie veiksniai yra labai svarbūs integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus. Atliktas tyrimas leido išskirti pagrindines kategorijas ir subkategorijas, kurios apibūdino TMTG įgyvendinimą lemiančius veiksnius (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Veiksniai, darantys įtaką trumpųjų maisto tiekimo grandinių strategijos įgyvendinimui

Table 1. Factors influencing the implementation of short food supply chains

Kategorija <i>Category</i>	Subkategorija <i>Subcategory</i>	Patvirtinantys teiginiai <i>Supporting statements</i>
Instituciniai veiksniai <i>Institutional factors</i>	Viešųjų pirkimų procedūrų sudėtingumas <i>Complexity of public procurement procedures</i>	„Kaip vieną iš problemų, galima išskirti viešųjų pirkimų procedūras. Jos labai sudėtingos smulkiesiems ūkininkams, todėl daugelis ir nesiryžta juose dalyvauti“ (TD2) “ One of the main problems is the complexity of public procurement procedures. They are very complicated for small-scale farmers, therefore many of them do not even attempt to participate ” (TD2)
	Administraciniai reikalavimai <i>Administrative requirements</i>	„Dalyvaujant viešuosiuose pirkimuose reikia sutvarkyti labai daug dokumentų. Taip pat reikia nemažai administracinių išteklių“ (TD3) “Participation in public procurement requires a large amount of documentation. It also demands significant administrative resources.” (TD3)
Logistiniai veiksniai <i>Logistical factors</i>	Produkcijos kiekio užtikrinimas <i>Ensuring sufficient production quantities</i>	„Viešajam sektoriui reikalingi stabilūs ir didesni produktų kiekiai, todėl vienam ūkininkui tai dažnai sudėtinga.“ (TD4) “The public sector requires stable and larger quantities of products, which is often difficult for a single farmer to ensure.” (TD4)
	Produkcijos sezoniskumas <i>Seasonality of production</i>	„Vietos produktų sezoniskumas apriboja jų tiekimą ištisus metus.“ (TD1) “The seasonality of local products limits their supply throughout the year.” (TD1)
Ekonominiai veiksniai <i>Economic factors</i>	Produkcijos kainos aspektas <i>Price of production</i>	„Kadangi vietos gamintojų produkcija dažniausiai būna brangesnė, todėl viešosios įstaigos dėl finansų, renka didesnius tiekėjus.“ (TD3) “Since local producers’ products are usually more expensive, public institutions often choose larger suppliers due to financial constraints.” (TD3)
Organizaciniai veiksniai <i>Organisational factors</i>	Savivaldybių koordinavimo vaidmuo <i>Role of municipal coordination</i>	„Savivaldybės galėtų aktyviau įsitraukti koordinuojant bendradarbiavimą tarp ūkininkų ir viešojo sektoriaus įstaigų.“ (TD5) “Municipalities could be more actively involved in coordinating cooperation between farmers and public sector institutions.” (TD5)
	Ūkininkų kooperacija <i>Farmers’ cooperation</i>	„Kooperacija tarp ūkininkų padėtų užtikrinti didesnius produkcijos kiekius ir efektyvesnę logistiką.“ (TD4) “Cooperation among farmers would help ensure larger quantities of production and more efficient logistics.” (TD4)
Socialiniai veiksniai <i>Social factors</i>	Pasitikėjimo svarba <i>Importance of trust</i>	„Ilga laikui bendradarbiavimui labai svarbus yra pasitikėjimas tarp ūkininkų ir institucijų.“ (TD1) “Trust between farmers and institutions is essential for long-term cooperation.” (TD1)

Ekspertai labiausiai išskyrė institucinę aplinką, kuri yra labai susijusi su viešųjų pirkimų sistema ir administraciniais reikalavimais. Taip pat tyrimo dalyviai pažymėjo, kad sudėtingos viešųjų pirkimų procedūros ir dokumentų gausa labai apsunkina smulkiųjų ūkininkų galimybes dalyvauti viešojo sektoriaus maisto tiekimo procesuose.

Tyrimo dalyviai taip pat išskyrė ir logistinius veiksnius. Šie veiksniai dažniausiai yra susiję su produkcijos kiekiu ir sezoniskumu. Ekspertai pažymėjo, kad vienam ūkininkui labai sudėtinga užtikrinti stabilų produkcijos kiekį visus metus. Dėl šios priežasties viešojo sektoriaus įstaigos dažniausiai renkasi didesnius tiekėjus. Tyrimu taip pat nustatyta, kad įgyvendinant TMTG plėtrą labai svarbūs yra organizaciniai sprendimai. Tyrimo dalyvių teigimu, savivaldybės ir ūkininkų kooperatyvai galėtų reikšmingai prisidėti prie šių grandinių plėtros. Tyrimo dalyvių nuomone, labai svarbus socialinis aspektas, tai pasitikėjimas tarp ūkininkų ir viešojo sektoriaus institucijų ir pasitikėjimo stiprinimas.

Galima daryti prielaidą, kad TMTG plėtra įgyvendinant „ūkininkas-viešajam sektoriui“ modelį Lietuvoje, labai priklauso nuo kompleksinės institucinės, logistinės bei organizacinės aplinkos. Tačiau reikėtų paminėti, kad TMTG veikimas bus efektyvesnis tik tada, tai bus stiprinamas koordinavimas tarp viešojo sektoriaus bei vietos ūkininkų.

Išvados

1. Atlikta mokslinės literatūros ir politinių dokumentų analizė parodė, kad trumposios maisto tiekimo grandinės laikomos viena iš svarbiausių priemonių siekiant tvarios maisto sistemos, stipresnės vietos ekonomikos ir didesnio vartotojų pasitikėjimo maistu. TMTG pasižymi trumpesniu tiekimo keliu, glaudesniais ryšiais tarp gamintojų ir vartotojų, o taip pat ir mažesniu tarpininkų skaičiumi. Lietuvos duomenys rodo, kad nors ekologiškų ir pagal NKP sistemą gamintų produktų paklausa ugdymo įstaigose didėja, vietos tiekėjų dalis viešuosiuose maisto pirkimuose išlieka santykinai maža.

2. Politinė ir teisinė aplinka Lietuvoje sudaro palankias sąlygas TMTG plėtrai, bet praktinis jų įgyvendinimas vis dar ribotas. Tiek ES, tiek nacionaliniai teisės aktai numato galimybes integruoti vietos ūkininkų gaminamą produkciją į viešuosius pirkimus, tačiau praktikoje tai padaryti sunku. Pagrindinės priežastys – sudėtingos procedūros ir administracinė našta. Todėl galima daryti prielaidą, kad esama teisinė sistema vis dar nėra pritaikyta TMTG taikymui praktikoje, todėl ji turėtų būti lankstesnė ir orientuota praktiniam įgyvendinimui.

3. TMTG įgyvendinimą Lietuvoje integruojant vietos ūkininkų produkciją į viešojo sektoriaus maisto produktų pirkimus lemia įvairūs, tarpusavyje glaudžiai susiję veiksniai – instituciniai, logistiniai, ekonominiai, organizaciniai ir socialiniai. Todėl būtina supaprastinti viešųjų pirkimų sistemą, sumažinant administracinius reikalavimus bei ją pritaikyti taip, kad viešuosiuose pirkimuose galėtų dalyvauti ir smulkieji ūkininkai. Atsižvelgiant į sezoniskumą, reikalinga taikyti aiškesnius bei lankstesnius pirkimų sprendimus, tokius kaip standartizuoti TMTG modeliai, taip pat ilgalaikės sutartys ir kainų nustatymas. Kad būtų užtikrintas stabilus tiekimas, labai svarbu stiprinti ūkininkų kooperaciją. Taip pat būtina, kad savivaldybės aktyviau įsitrauktų koordinuojant bendradarbiavimą ir teikiant pagalbą mokykloms, kodėl jos renkasi didelius tiekėjus.

Literatūra

1. Vitunskienė, V., & Dabkienė, V. (2019). The impact of EIP-AGRI operational groups on agricultural innovation: The case of Lithuania. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(4), 548–559. <https://doi.org/10.15544/mts.2019.45>

2. Atkočiūnienė, V., & Žliobaitė, I. (2025). Opportunities for the development of the local food system by implementing the business-togovernment (B2G) model. *Regional Formation & Development Studies*, 47(3). <https://doi.org/10.15181/rfds.v47i3.2759>

3. Bayir, B., Charles, A., Sekhari, A. & Ouzrout, Y. (2022). Issues and Challenges in Short Food Supply Chains: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 14(5), 3029; <https://doi.org/10.3390/su14053029>

4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. COM/2020/381 final. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52020DC0381&utm_source (2026-01-16).

5. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – The European Green Deal (COM(2019) 640 final, 2019-12-11). Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52019DC0640&utm_source (2026-01-16).

6. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC Text with EEA relevance. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32014L0024&utm_source (2026-01-16).

7. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC Text with EEA relevance. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/24/oj> (2026-01-16).

8. Drejerska, N. & Sobzak-Malitka, W. (2023). Nurturing Sustainability and Health: Exploring the Role of Short Supply Chains in the Evolution of Food Systems—The Case of Poland. *Foods*, 12, 4171. doi: [10.3390/foods1224171](https://doi.org/10.3390/foods1224171)

9. European Commission. (2020). A farm to fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/food/farm2fork> (žiūrėta: 2026-01-15).

10. European Parliament and Council. (2013). Regulation (EU) No. 1305/2013 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development.

11. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2023). The state of food and agriculture 2023. FAO. Prieiga per internetą: <https://www.fao.org> (2026-01-15).
12. Gaizauskaitė, I. Ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras.
13. Jarzebowski, S., Bourlakis, M. & A. (2020). Short Food Supply Chains (SFSC) as Local and Sustainable Systems. *Sustainability*, 12(11), 4715; <https://doi.org/10.3390/su12114715>
14. Jis, F., Shahzadi, G., Bourlakis, M. & John, A. (2024). Promoting resilient and sustainable food systems: A systematic literature review on short food supply chains. *Journal of cleaner production*, 435. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140364>
15. Lim, W.M. (2025). What is qualitative research? An overview and guidelines. *Australasian Marketing journal*. 33(2). <https://doi.org/10.1177/14413582241264619>
16. Lietuvos Respublikos Seimas. (2017). Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas. <https://e-seimas.lrs.lt>
17. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. (2023). Nuo ūkio iki stalo strategijos įgyvendinimas Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://zum.lrv.lt> (2026-01 - 15).
18. Lietuvos Respublikos Viešųjų pirkimų įstatymas. 1996 m. rugpjūčio 13 d. Nr.I-1491. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/fr/legalAct/TAR.C54AFFAA7622/asr> (2026-01-16).
19. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. (2022). Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginis planas. Prieiga per internetą: <https://zum.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/bendroji-zemes-ukio-politika/lietuvos-zemes-ukio-ir-kaimo-pletros-2023-2027-m-strateginis-planas-1/> (2026-01-15)
20. Lietuvos Respublikos Žemės Ūkio Ministro įsakymas Nr. 3D-351, 2022 m. gegužės 20 d., „Dėl Nacionalinės maisto kokybės sistemos taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e38856768a2911ef92b19bb92dd76d17> (2026-01-15).
21. Lietuvos Respublikos Žemės Ūkio Ministro įsakymas Nr. 3D-169, 2015 m. kovo 13 d., „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonės „Žemės ūkio ir maisto produktų kokybės sistemos“ įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7f8b9520871111eb9fecb5ecd3bd711c> (2026-01-15).
22. Malak-Rawlikowska, A., Majewski, E., Was, A., Borgen, S.O., Csillag, P., Donati, M. ... & Wavresky, P. (2019). Measuring the Economic, Environmental, and Social Sustainability of Short Food Supply Chains. *Sustainability*, 11(15), 4004; <https://doi.org/10.3390/su11154004>
23. Mengoni, M., Belletti, G. & Mrescotti, A. (2026). Short food supply chains. In book: *Reference Module in Food Science*. . <https://doi.org/10.1016/B978-0-443-15976-3.00128-8>
24. Petruzzelli, A., De Giovanni, P., & Rullani, E. (2023). Sustainable transformation of food supply chains. *Journal of Cleaner Production*, 382, 135176. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104496>
25. Raftowicz, M.; Solarz, K.; Dradrach, A. Short Food Supply Chains as a Practical Implication of Sustainable Development Ideas. *Sustainability* 2024, 16, 2910. <https://doi.org/10.3390/su16072910>
26. Regulation (EU) 2018/848 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on organic production and labelling of organic products and repealing Council Regulation (EC) No 834/2007. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/848/oj> (2026-01-15).
27. Viešųjų pirkimų tarnyba. (2024). Viešųjų pirkimų statistinė ataskaita. Prieiga per internetą: <https://vpt.lrv.lt> (2026-01-15).
28. Viešųjų pirkimų tarnyba. (2024). Gairės ir rekomendacijos (pirkimų vykdytojams). Prieiga per internetą: https://vpt.lrv.lt/lt/metodine-pagalba/pirkimu-vykdytojams_3/gaires-ir-rekomendacijos/ (2026-01-15).
29. Žemės ūkio rūmai. (2025). Trumpųjų maisto tiekimo grandinių analizė Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://www.zur.lt> (2026-01-15).

FACTORS THAT DETERMINE THE IMPLEMENTATION OF SHORT FOOD SUPPLY CHAINS STRATEGY BY INTEGRATION OF LOCAL FARMERS' PRODUCTION INTO PUBLIC SECTOR FOOD PROCUREMENT

Abstract

The article analyzes the development opportunities of short food supply chains (SFCs) in Lithuania, paying special attention to the inclusion of local farmers' production in public sector food procurement. The aim of the study is to identify the main factors determining the implementation of the SFC strategy by integrating local farmers' production into public sector food procurement. The study used document analysis and semi-structured interview methods. Document analysis allowed for the assessment of the legal regulations of the European Union and Lithuania related to sustainable food systems and public procurement, and a qualitative study was conducted by interviewing five experts working in the fields of agriculture, public sector catering and public procurement. Theoretical analysis revealed that SFCs are distinguished by a shorter supply path, a closer connection between the producer and the consumer, and a positive impact on sustainability. It was also found that both the EU and Lithuanian legal frameworks create favorable conditions for the development of the SFC strategy, but in practice their implementation is hindered by complex public procurement and administrative burden. The results of the study showed that the implementation of the SFC strategy in Lithuania by integrating local farmers' production into public sector food procurement production into public sector food purchases is

determined by various, closely interrelated factors – institutional, logistical, economic, organisational and social. It has been established that the main challenges encountered in implementing this model are complex public procurement procedures, organisation of production supply and farmers' ability to ensure sufficient and constant production quantities. It has also been established that the role of municipalities as the main coordinators and cooperation of farmers are of great importance.

Keywords: food safety and quality, short food supply chains, sustainable public procurement, sustainable food supply, public procurement, agricultural policy.